

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 DERSİ UZUN TEZİ

Danışman Öğretmen: Tülay CENİK AKFIRAT

Öğrencinin Adı: Elif KARAKOÇAK

Öğrencinin Numarası: 001129-0011

Ödevin sözcük Sayısı: 3991

Araştırma Sorusu: Aziz Nesin'in öykülerinde yöneten-yönetilen arasındaki çatışmanın nedenleri nasıl ele alınmıştır?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Diploma Programı, A1 dersi kapsamında hazırlanan bu tezde Aziz Nesin'in öykülerinde yöneten-yönetilen arasındaki çatışmanın nedenlerini nasıl ele aldığı incelenmiştir. Nesin'in öykülerinin özünü oluşturan bu çatışmalar öykülerin tanıklık ettiği dönem hakkında okura bilgi edindirmeyi ve siyasi bir bilinç kazandırmayı amaçlar. Bu çalışmada da yazdıkları nedeniyle dönemin iktidarları tarafından yasaklanan Nesin'in bu amaç doğrultusunda metinleri nasıl kurguladığı işlenmiş, yazınsal gerçekliğin böylesi bir amaca nasıl hizmet edebileceğini görmek hedeflenmiştir.

Bu teze başlanırken Nesin'in tüm öyküleri okunmuş, Nesin'in yapıtlarına yansıyan dönem ve Nesin hakkında makale ve kitaplar taranmış, Nesin'in sayısız öyküsü arasından ortak veya benzer konulara sahip olanlar belirlenmiştir. Sonuçta, tezde incelenmek üzere; çatışmanın ekonomik sebepleri, kişisel çıkarlardan kaynaklanan sebepleri, yönetenin gücünü kötüye kullanması, düşünce ve ifade özgürlüğünün olmaması ve yönetilenin eğitimsizliği ortak başlıkları seçilmiştir. Bu sebeple tezde incelenmek için *Bay Düdük*, *Tavsiye Kartı*, *Verem Olmak Lazım*, *Yepetaş*, *Müfettiş Geliyor*, *Hem Çal Hem Oyna*, *Ömer Ağa'yı Seçmeyeceğiz*, *Tebelleş*, *Bir Pişmaniye İstidası* ve *Uygarlık Tarihinden Bir Sayfa* adlı öykülerine karar verilmiştir. Nesin'in çoğu yapıtında ele alınan yöneten-yönetilen çatışması bu öykülerde daha belirgin anlatılmakla beraber çatışmanın nedenleri daha net ve kesin olarak okura ulaştırılmıştır. Ayrıca öyküler tezde anlatılan yöneten-yönetilen çatışmasının nedenlerinden sadece birini değil birden fazlasını kapsadığından incelenen konuya daha etkili örnekler olmuş ve bu nedenle seçilmiştir.

Bu incelemenin sonucunda toplumda her dönemde yöneten ve yönetilen arasında bitmeyen bir çatışma yaşandığı; bu çatışmanın ekonomik, kültürel, kişisel çıkarlar nedeniyle ortaya çıktığı ve iki tarafın da eksikliklerinden faydalandığı anlaşılmış, çoğu nedenin de günümüzde de hala geçerliliği olduğuna tanıklık edilmiştir.

Sözcük sayısı: 243

İÇİNDEKİLER	SAYFA
1-GİRİŞ	1
2-YÖNETEN- YÖNETİLEN ÇATIŞMASININ NEDENLERİ	2
2.1. EKONOMİK SEBEPLER	3
2.2. KİŞİSEL ÇIKARLAR	5
2.3. YÖNETENLERİN GÜCÜNÜ KÖTÜYE KULLANMASI	7
2.4. DÜŞÜNCE VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN OLMAMASI	9
2.5. YÖNETİLENİN EĞİTİMSİZLİĞİ VE DEMOKRASİ BİLİNCİNİN OLMAMASI ...	10
3-SONUÇ	11
4- KAYNAKÇA	13

1. GİRİŞ

Edebiyat ortaya çıktığı dönemin etkilerini taşır, dolayısıyla edebiyat ürünleri de toplum ve dönem hakkında yorum yapılabilmesine olanak tanır. Gülmece de içinde bulunduğu ortamdan etkilenen, beslenen bir türdür ve yazması her ne kadar zor olsa da toplum üzerinde belki de en etkili olanıdır. Çünkü gülmece şiddetin aksine barışçıldır ve toplumda baş gösteren çarpıklıklar ve sorunları ifade etmenin en barışçıl yoludur. Türkiye’de gülmece denince de akla ilk gelen yazar Aziz Nesin’dir. Toplumsal aksaklıkları ve sorunları mizahi bir dille ele alıp eleştiren Aziz Nesin, sadece Cumhuriyet dönemindeki sanatçıları değil ileriki dönemlerdeki yazarları da etkilemiştir.

Bir yapıtın toplum üzerinde etki göstermesinin nedenlerinden biri toplumun içinden ve toplumu ilgilendiren konuları ele almasıdır. Aziz Nesin’in yapıtlarının bu kadar etkileyici olmasının nedenlerinden biri büyük oranda sosyal hayattan beslenmesidir çünkü o içinde yaşadığı toplumun bütün değişim sancularına tanıklık etmiş bir sanatçıdır. Yazı hayatına girdiği 1940’lı yıllardan 1995’te ölümüne kadar hep halkın içinde olmuş, sosyal hayattaki tüm çarpıklıkları, dengesizlikleri, eşitsizlikleri eleştirel bir dille kaleme almıştır. Nesin, yazarı aydın yapanın ve ona değer kazandıranın halk olduğuna inanır ve kendini bu yüzden halkına karşı borçlu hisseder. Yapıtlarında toplumsal sorunları ele almasının ve eleştirmesinin nedeni de budur. İşlediği konular yönüyle de Nesin’in öyküleri yaşadığı dönemin siyasal ve sosyal olaylarına ayna tutar. Bu nedenle onun öykülerini incelemek o dönem hakkında bilgi sahibi olunmasına da olanak tanır.

Bir yapıtın toplumu derinden etkilemesinin nedenlerinden bir diğeri de toplumun her kesimi tarafından anlaşılabilir olmasıdır ki Nesin’in öyküleri bu özelliği taşımaktadır. Bunun için Nesin, öykülerinde de kısa, öz, kolay anlaşılır bir mizah dili kullanmıştır. Nesin’in yapıtlarının kaynağını halk gülmececi oluşturur, yapıtlarında kullandığı, halktan esinlenen, halkın içinden gelen yalın dil, Nesin’in yapıtlarını daha büyük kitlelere ulaşmak anlamında işlevsel ve sağlam kılar. Nesin’in söylemek istediklerini mizah ile ele almasında kendi deyişiyile “mizahın etkin ve yaygın olması” da etkilidir.¹ Ayrıca Nesin, farklı ve özgün bir üsluba sahiptir, kullandığı teknikler haricinde seçtiği sözcükler ve bazı sözcükleri yazma şekli de onu diğer sanatçılardan ayırır. Örneğin “bir kez” yerine “bikez”, “tren” yerine “tiren”, “birçok” yerine “biçok” yazmayı tercih eder. Bununla öykülerindeki dilini daha basit, daha güncel, daha “olduğu gibi”, daha halkın içinden yapmayı hedefler.

Bir yapıtın üslubu ve yapıtta kullanılan teknikler de onun toplum üzerinde etkili olmasına yardımcı olur. Örneğin Nesin ironiyi, abartılı karakter ve olaylarla besleyerek okurda vermek istediği mesajın daha

¹ Nesin, A. (1958), *Soruşturmada*, İstanbul: Adam, s. 58

etkili olmasını hedefler. Abartılı karakter ve olaylara başvurması toplumda kanıksanan şeylerin aslında ne kadar anormal olduğunu vurgulama isteğinden kaynaklanır.² Yapıtlarında yabancılaştırma tekniği kullanarak da olaylara yabancıymış gibi dışarıdan bakar. Böylelikle birey insanlaştırılır ve evrensel hale getirilir. Nesin'in yapıtlarının kalıcı ve genelleştirilmiş olmasının nedenlerinden biri de budur.

Nesin'in gülmece yoluyla benimsediği bu barışçıl ama eleştirel tutum, bir gülmececi olarak yazarı yazı yazdığı dönemde siyasi iktidarlara karşı karşıya getirir. Bu yüzden de onun yapıtlarını ele alan, derinlemesine inceleyen çalışmalar edebiyatımızda maalesef çok azdır. Dolayısıyla, Nesin'i inceleyip anlamaya çalışmak, yapıtları hakkında yorum yapmak da halkın ve okurun kendisine düşmüştür. Bu çalışmada Nesin'in mizahı kullanarak toplumdaki sorunları öykülerinde nasıl dile getirdiği, öncelikli olarak işlediği yöneten-yönetilen çatışmasını ve bu çatışmayı nasıl ele aldığı incelenecektir. Bu konuyu araştırmak kara mizahın toplumda var olan sıkıntıları anlatmada nasıl kullanıldığını, toplumdaki esinlenilerek ortaya çıkan yapıtların kalıcılık açısından önemini ve o dönemin gerçekliklerini görmek açısından önemlidir.

2. YÖNETEN-YÖNETİLEN ÇATIŞMASININ NEDENLERİ

Yukarıda da belirtildiği gibi, Aziz Nesin'in hikâyeleri büyük oranda toplumsal yaşamdan esinlenir. Sosyal hayattaki çarpıklıklar, dengesizlikler ve eşitsizliklerin her biri Aziz Nesin'in öykülerinde bir çatışma ögesi olarak karşımıza çıkar. Bu çatışma ögeleri keskin zıtlıklarıyla eğitimsiz, cahil ancak çıkar ve makam peşinde olanlar; oy ve iktidar hevesindeki güvenilmez, riyakâr yöneticiler; yöneten sınıfa yaranmak için birbirinin kuyusunu kazın bireyler; halkı kendi çıkarı için kullanan bürokratlar; ahlaki çöküntünün ve adam kayırmacılığın yozlaştırdığı kadın ve erkekler; kendi çıkarları için her yolu mubah sayanlar ve tüm bunlara karşı koyan kişiler arasındaki mücadele şeklinde Nesin'in öykülerinde işlenir.

Zıtlıklar aracılığıyla okuyucuya sunulan çatışmalarda yapıtlara konu olan dönemin yönetim anlayışı ve bu kötü idareden doğan sorunlar eleştirilir. Bu sorunlara çözüm bulmaya çalışan aydınların mağdur edilişi, toplumdaki çarpık düzende her sınıf ve bireyde karşımıza çıkan yolsuzluk, yozlaşma ve entrika olguları öykülerde işlenerek insanların daha iyi bir yaşama layık olduğu ve bunun için çaba gösterip mücadele etmeleri gerektiği vurgulanmaya çalışılır.

Öykülerde sıklıkla eleştirilen nokta, yönetenlerin yönetilenler için var olan, onlar için çalışan taraf değil, ona karşı bir taraf olarak hareket etmesidir. Yönetenler, yönetilenin refahı için değil, kendi çıkarları için

² Küçükcalay, A.Mesud – Özmen, Müjdat. 'Aziz Nesin ve Nikolay Gogol'da Bürokratik Devlet Mekanizması: Kamu Tercih Teorisi Bağlamında Çarlık Rusya'sı ve Türkiye Karşılaştırması', Eskişehir Osmangazi İİBF Dergisi, Nisan 2010

vardır. Bu da halkta yönetene karşı güvensizlik yaratır. Yöneten ile yönetilen arasındaki bu çatışma ortamının da başlıca nedenleri irdelenen hikâyeler çerçevesinde aşağıda ele alınmıştır.

2.1. EKONOMİK SEBEPLER

Yöneten-yönetilen çatışmasının en temel sebeplerinden biri ekonomik kaynaklıdır. Hızlı nüfus artışı ve işsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizliğin yarattığı huzursuzluk, sürekli devam eden geçim sıkıntısı yönetilenleri bu eşitsizliği gidermek konusunda daha yaratıcı yöntemler bulmaya itmiştir. Yapıtlarında konu edindiği dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik gerçekliğinden büyük oranda beslenen Nesin'in yapıtlarında en sık işlenen temalardan biri de bu yöntemler olmuştur. İncelenen öykülerde de görüldüğü gibi gelişen sanayi ve ticaretin etkisiyle kırsal kesimden kentsel kesime doğru başlayan hızlı göç, çarpık kentleşme ve onun uzantısı olan gecekondu kültürü öykülerdeki sosyal gerçekliğin temelini oluşturur. Özellikle 1970-80 dönemindeki ilk kuşak çocukları kır ve kent kültürünün karışımı ile büyümüşlerdir. Bu karşıtlık dolayısıyla bu kuşak büyüdüğü kır kültürü içerisinde kent yaşantısıyla diyalog kurmakta güçlük çeker. Karşılaştıkları bu çıkmaza geçim sıkıntısı da eklenince bu kitleler kente ilk sığınanlar gibi boynu bükük kalmamış ve azla yetinmemişlerdir.

“Kazanmak ve başarmak bu gençlerin temel tutkusu olur ancak kazanmak da bir şans işidir, çünkü komşusu daha zengin ya da daha akıllı değildir. Kaynaklar sınırlıdır ve içinde bulunulan ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için tek umut talihtir, kazanamıyorsa suç kaderindedir. Nasıl olursa olsun kısa sürede zengin olmak bir anda kitlelerin en büyük amacı haline gelir.”³

Bu kuşaklar, babalarının büyük kente gelip gecekonducularını yasadışı yollarla yaptıklarını bilirler. Yasalara karşın bir şeyler yapmak, bildiğini okumak bundan da çıkar sağlamak olanaklıdır. Evlerindeki elektrik bile kaçaktır. “Köşeyi dönmek” şans da yardım ederse yasaları çiğneyerek olacaktır. İncelenen öykülerde ekonomik sıkıntıların tetiklediği bu köşeyi dönme arzusu ve bu amaçla her türlü yolun yönetilenlerin gözünde kabul edilebilmesi, kanun tanımazlık, yöneten ile yönetileni karşı karşıya getirir ve çatışmanın en temel nedenlerinden biri olarak işlenir. Bu fırsatçı ve kanun tanımaz tavır, *Bay Düdük*'te⁴ ele alındığı gibi yönetilenler arasında bir gurur kaynağı, bir övünç meselesidir. *Bay Düdük* adlı öyküde odak figür ile Musa karakteri arasında geçen diyaloglarda Musa'nın düdüğüyle işlerini nasıl kolayca hallettiği anlatılır. Musa, sadece düdüğünü çalarak sıra beklemez, aldığı hizmetin karşılığını ödemez dolayısıyla rahat bir hayata sahiptir. “O gün bugün işte bu düdüğün sayesinde geçinip gidiyorum.” (**Bay Düdük, 14**) Musa toplumda her şeyin düdükle yürüdüğüne inanmaktadır. “Vapur düdükle kalkar, tiren düdükle kalkar. (...) O zaman anladım, bizde bütün işler düdükle yürüyor.” (**Bay Düdük, 14**). Toplumdaki eksikleri, kanunlardaki boşlukları tespit etmiş bir figür olan Musa bunu kendi yararına kullanır ve bundan gurur duymaktadır. Aynı şeyi odak figür denediğinde ise yakalanır ve cezalandırılır. Bu yüzden odak figür kanunlardaki boşluklardan yararlanmasını bilenlerin işlerini

³ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 6, sayfa 1443.

⁴ Nesin, A. (1989). *Bay Düdük*, İstanbul: Adam

rahatlıkla yürüttüğünü aynı zamanda itibar da gördüklerini ancak sadece bunu ustaca yapabilenlerin bu ayrıcalıklara sahip olabileceğini fark eder. “*Ondan sonra anladım ki, bizde düdüğ geçiyor geçmesine ama öttürmesini bileceksin.*” (Bay Düdüğ, 14)

Nesin’in bir başka öyküsü olan *Tavsiye Kartı*’nda⁵ ise tanıdığı önemli bir bürokrattan kart alıp onun ismini kullanarak iş arayan, kendine kısa yoldan çıkar sağlamaya çalışan Nafi Bey anlatılırken mesleği sahte belgeler yapmak olan bir figürden de bahsedilir. “*Gayet iyi sahte diploma ustasıdır.*” (Tavsiye Kartı, 113) Para kazanmak ve köşeyi dönmek için sahteciliğin bu kadar ilerleyip adeta bir meslek haline gelmesi toplumdaki zihniyeti göstermektedir. Nesin’in öyküsündeki bu figür, bu yüzden hapse girip çıkmış olmasına rağmen yasa dışı meslekler edinmeye de devam eder. “*Ben hapse girdikten sonra sahtecilikten vazgeçtim, şimdi dolandırıcılık yapıyorum.*” (Tavsiye Kartı, 113) Bu figür de insanların gözünde ne yolla para kazanıldığının çoktan önemini yitirmiş olduğunun kanıtıdır.

Verem Olmak Lazım adlı öyküde de sahtecilik ve dolandırıcılık konusuna değinilir. Halk da devletin kurumları da toplumda sayıları gittikçe artan “sahteci” insanlara güvenmemektedir. “*Hakları var, şimdi o kadar çok sahte mühendis, sahte doktor ortaya çıktı ki, raporu veren doktorun sahte olup olmadığını nereden anlasınlar?*” (Verem Olmak Lazım, 50)

*Yepetaş*⁶ adlı öyküde ise para kazanmak uğruna aslında hiçbir şey alıp satmadan “satıyormuş” gibi yapıp köylülere kandıran dolandırıcılar konu alınmaktadır. Yepetaş mağazasında alıp satılan bir mal yoktur ama sahibi oldukça zengindir. Şirket sahibi devleti dolandırmak amacıyla da akrabalarını şirketine ortak göstermiştir. “*Laf olsun diye karımı, baldızımı ortak gösterdim. Şirket olunca, hem müşteri daha çok güveniyor, kolay kazıklanıyor, hem de vergi filan işlerinde kolaylık...*” (Yepetaş, 14) Böylelikle, kısa yoldan, halkı kandırarak zengin olan bireyler bu öyküde eleştirilmiştir.

2.2. KİŞİSEL ÇIKARLAR

Yöneten ve yönetilenin karşı karşıya gelme nedenlerinden bir diğeri de, ekonomik sebeplerin bir sonucu olarak, toplumsal yaşamdaki gelir dağılımının dengesizliği, dolayısıyla rüşvet, yolsuzluk, rant kollama, adam kayırma ve iki yüzlülüğün kol gezdiği çıkar ortamıdır.

“Nesin’in aktif yazı hayatına başladığı 1945-1960 arası dönem, Türkiye’nin toplumsal yaşamında hızlı değişimlerin olduğu, sermaye birikimin hızlandığı, ticaret ve sanayi burjuvazisinin güçlenerek tekelleşme aşamasına girdiği bir dönem olarak tanımlanabilir.”⁷

⁵ Nesin, A. (2006). *Memurlar Memurlar*, İstanbul: Nesin

⁶ Nesin, A. (1982) *Fil Hamdi*, İstanbul: Nesin

⁷ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 2 sayfa 303.

Yönetilenin kendi çıkarını her türlü ilkenin üzerinde tutması ve onu kollamak için her şeyi bir kenara bırakması yöneten-yönetilen çatışmasının Nesin'in yapıtlarına sıklıkla konu olan çatışma sebeplerinden birini oluşturmaktadır.

1973'lerde başlayan ekonomik bunalım sonucu işsizlik önemli bir toplumsal sorun haline gelmiş, devlet memurluğu ise bu sorunu hafifletecek bir çözüm olarak görülmüştür. Böylece devlet kesiminde kadrolar hızla şişerken, devlet memurluğu için talebin hızla yükselmesi doğal olarak yarışmayı ve partizanlaşmayı arttırmıştır.

*“Yöneteni temsil eden kamu bürokrasisinin içinde bulunduğu yaşam koşulları giderek ağırlaşmış, sendika, toplu sözleşme grev gibi haklardan yoksun memurlar işçilerden de kötü duruma düşmüşlerdir. Memurlar bir gelir grubu olarak kaybetmeye devam etmişlerdir.”*⁸

Bu da gittikçe yoksullaşan memur kesiminin rüşvete sıcak bakmasına zemin hazırlamıştır.

Kalabalıklaşma ve yoksullaşmanın yanı sıra bu dönemde bürokrasinin yozlaşmasını tetikleyen diğer nedenler ise aşırı partizanlaşma ve kamu kadrolarının yetenek ve becerilere göre doldurma anlayışının terk edilmesidir. 1960'ların ortalarından beri bürokrasi partizanlaşma sürecine girmiş ve çıkar sağlamayla uyumlu yönü ortaya çıkmıştır. *“Örneğin rant sağlama amacıyla, ‘yetenekli yönetici’ yerine iktidarla “uyumlu yönetici” nin tercih edilmesi ekonomik hayatta bunun en basit örneğidir.”*⁹ İşsizliğin artışı nedeniyle toplumun bürokrasiye olan yoğun talebi yarışma ve çatışma ortamı yaratmıştır. İşte Nesin'in yapıtlarında da bu durum ve bundan beslenen yozlaşmış toplum yapısı mizahi bir dille işlenmiştir.

Örneğin, *Müfettiş Geliyor*¹⁰ adlı öyküde şişen kadrolarla birlikte yıllarca hiçbir iş yapmayan bir devlet dairesinde çalışan bir memurun ağzından o devlet dairesindeki durum anlatılmaktadır. Memurların, onlardan iş bekleyen yeni bir müdürün gelmesiyle yine de çalışmak istememelerine rağmen, müfettiş geliyor korkusuyla da sırf işlerinden olmamak için çalışmaya başlamaları konu edilir. Öyküde, devlet dairelerinde memurlar iş yapmamakta ve denetlenmemektedir, bu yüzden genellikle hiçbir iş yapmayıp maaş almaktadırlar. *“Bu dairede dokuz yılımı dolduruyorum, işe yarar bir iş yaptığımı hatırlamıyorum.”* **(Müfettiş Geliyor, 36)** Memurlar da bu durumdan memnundurlar, vatandaşın işini görmek için çaba harcamazlar. Çünkü çalışmadan para kazanmaya alışmışlardır. Denetlenmemek ve iş yapmamak memurların işine gelir, kendi çıkarlarını ön planda tutup vatandaşa hizmeti geri plana atarlar.

⁸ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 2 sayfa 306-7.

⁹ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 2 sayfa 307.

¹⁰ Nesin, A. (2006). *Memurlar Memurlar*, İstanbul: Nesin

Yukarıda değinilen *Tavsiye Kartı* adlı öyküye ise bürokraside tanıdık ile işi halletme, partizanlık ve adam kollama teması hâkimdir. *Tavsiye Kartı* 'nda bu yüzden komik duruma düşen Nafi Bey konu edilmiştir. Nafi Bey, eskiden mahalleden tanıdığı Zeki Bey' den iş bulmak için kart almaya gider. Çünkü toplumda işsizlik neredeyse herkesin sorunudur, bu yüzden işe girebilmek için tanıdık bulmak şarttır. Bu yönteme herkes başvurduğu için de “tavsiye kartı” herkesçe bilinmektedir “*Meğer a efendim, bu işi benden başka herkes bilirmiş.*” (**Tavsiye Kartı, 111**) İş ne olursa olsun bürokratlar gibi üst düzey yöneticilerden alınan bir kart ile insanlar yeteneklerine bakılmadan işe alınmaktadır. Bu da yeteneksiz veya o konuda eğitimsiz bireylerin iş sahibi olmasına neden olur ve bu da bürokraside ve devletin hizmet veriş şeklindeki kötüleşmeyle sonuçlanır ve yöneten ile yönetilen arasındaki güvensizlik pekişerek ikisini yine karşı karşıya getirir.

*Ömer Ağayı Seçmeyeceğiz*¹¹ adlı öyküde ise halkın yönetenleri seçerken her şeyi bir kenara bırakıp sadece çıkarını gözetmesi işlenmiştir. Öyküde konu alınan köy halkı uzun zamandır muhtar olan Ömer Ağa'dan şikâyetçidir. Halk, topluca Ömer Ağa'yı seçmeyeceğine dair karar alır ancak fikrinden caydırılmasından da korkmaktadır. “*Ya Ömer Ağa'nın adamları gelir de seni caydırırsa...*” (**Ömer Ağayı Seçmeyeceğiz, 69**). Bu yüzden neredeyse her gece birbirlerini ikna etmek ve sözlerinde durdurmak için toplanırlar. Ancak Ömer Ağa, yeniden seçilmek için köydeki herkesin özel işlerini görür. Köylü de kendi sorunlarını çözüme kavuşturmak için Ömer Ağa'dan medet umarak ona oy verir. “*Aman şu Ömer Ağa sayesinde Gocur Mustafa namussuzunu bir savuştursak...*”. (**Ömer Ağayı Seçmeyeceğiz, 71**). Bu sayede Ömer Ağa yeniden muhtar olur. Öyküde de görüldüğü gibi yöneten ve yönetilenlerin kişisel çıkarları onların siyasi görüşünü etkilemektedir.

*Tebelleş*¹² adlı öyküde ise kırk üç yıldır, kuşaktan kuşağa devletten miras alacağı için kurumdan kuruma gönderilen, bunun için birçok kez rüşvet vermesi beklenen ve bu amaçla memurlar tarafından sömürülen, en son miras alacağı olduğunu kabul etmekle birlikte bunu devletten alabilmesi için milyonlarca liralık vergi borcu çıkarılan vatandaşın mağduriyeti konu edilmiştir. Devlet dairelerinde bir işi yaptırabilmek için rüşvete başvurmanın gerekliliği toplumca kanıksanmıştır. “*Bizde rüşvet vermeden resmi dairelerden iş çıkmadığını siz benden iyi bilirsiniz.*” (**Tebelleş, 170**). Ayrıca öyküde memurların maddi kazanca olan düşkünlüğü ve bu yüzden vatandaşa olan tavrı da eleştirilir. “*Bütün memurlar ya beni tersler, kovar, ya da benimle alay ederler. Aybaşlarında ceplerinde paraları olduğu zaman pek öyle kızmazlar bana...*” (**Tebelleş, 180**). Memurlar maaşları yetmediği için daha fazla para kazanmak için rüşvet istemekte, vatandaş da işini yaptırmak için fazladan para vermektedir, iki taraf da çıkarları için parayı kullanmaktan çekinmemektedir.

¹¹ Nesin, A. (2006), *Şehirden İndim Köye*, İstanbul: Nesin

¹² Nesin, A. (1982) *Fil Hamdi*, İstanbul:1982

Yukarıda değinilen *Verem Olmak Lazım* adlı öyküde ise desteklediği partiye göre devletten kömür yardımına hak kazanmasına karar verilen, bunun için birçok bürokratik işlem gerçekleştirmesi beklenen ancak tam gerekli evrakları toplamışken kanunların değişmesiyle yardımı alamayan bir vatandaş konu edilir. Vatandaş öyküde maddi açıdan yetersizliğini ve devlet yardımına ihtiyacı olduğunu kendi ağzıyla anlatır ve bu yardımı alabilmek için iktidar partisinden olması gerektiğinin de farkındadır. “*Hangi takımı tutuyorsunuz? –Demokratları. –Hah!.. Ben de o takımdanım. Takım arkadaşı olduğumuza göre artık bizi gör.*” (**Verem Olmak Lazım, 47**). Öyküde sırf kömür alabilmek için parti yanlısı olmak gerektiği ve toplumdaki figürlerin de bu yüzden o partiyi desteklemesi eleştirilmiştir.

2.3. YÖNETENLERİN GÜCÜNÜ KÖTÜYE KULLANMASI

Nesin’in yapıtlarında karşımıza çıkan yöneten ile yönetilen çatışmasının bir diğer nedeni de yönetenin gücünü kötüye kullanması ve buna bağlı olarak yönetilene verdiği hizmetin yozlaşmasıdır. Nesin’in yapıtlarında sıklıkla birbirlerinden bağımsız işleyen, hatta birbirleri ile kayıt birlikteliği olmadığı gibi, birbirlerinin kayıtlarına da güvenmeyen bir yapı içinde olan kurumlar eleştirilmektedir. Siyasal etik yokluğu nedeniyle, bürokraside ikili uygulamalar da söz konusudur. Bu ikili uygulamada yönetenin çıkarları birinci, yönetilenin çıkarları ise ikinci planda tutulur. Bu anlamda da yönetenler toplumda halkın problemlerini çözücü bir görev almaz bu yüzden de halk işlerini kendi kendine çözmek zorunda kalır.

Konu yönetenin lehine olduğu zaman yönetenler hızlı ve pratik kararlar alırken, konu yönetilenin lehine olduğu zaman da tam tersine hantallık ve tembellikle iş yapmaktadırlar. Yönetilenin yararına olan işlerde ortaya çıkan “kanun ve kurallar” onların aleyhine olunca yok oluvermektedir. Bu olumsuz duruma yönetenlerin ileriye görememesi, onun yerine o anı ve çıkarlarını düşünmesi, politik rekabetin eksik olması, seçim sisteminin yetersizliği, parti ve toplum içindeki eksik demokrasi anlayışı ve siyasi etik yoksunluğu neden olmaktadır. Bütün bunlar sonucu devlet ve onun temsilcisi olan bürokratlar kendilerini eleştirilemez, diğerlerinden üstün, sistemin koruyucusu olarak görürler. Bu anlamda bozulmanın en büyük tetikçisi yönetenin kendi kariyeri peşinde olması ve yönetilene karşı sorumluluk ve görevlerini unutmakla birlikte sadece üstüne karşı sorumluluk hissetmesidir.

Yönetenle yönetilen bu yüzden yine karşı karşıya gelmekte ve bu çatışma Nesin’in yapıtlarında yer yer abartılarak, yönetilenin mağduriyetinin altı çizilmekte ve bu yozlaşma eleştirilmektedir. Örneğin *Müfettiş Geliyor* adlı öyküde konu edilen dairedeki memurların vatandaşa karşı görevlerini yapmadığı, üstlerinden emir gelmedikçe veya üstleri tarafından denetlenmedikçe de iş yapmadıkları açıkça görülmektedir. “*Her sabah dokuzda değil sekizde daireye gelmeye başladık.*” (**Müfettiş Geliyor, 47**). Ayrıca, hiç kimse iş yapmadığı için dairede iş yapana daha da çok yüklenilir, bu yüzden de kimse iş yapmaya yanaşmaz. “*Memurluk hayatımda çok denedim, bir memur ne kadar çok çalışırsa ona o kadar*

çok iş yüklenir.” (Müfettiş Geliyor, 37). Bundan sonra da memurlar zaten yapmaları gereken vatandaşların işlerini kendilerine yük olarak görürler. “...yurttaşların da ayağı bikez daireye almıştı. Ne yapsak başımızdan savamıyorduk.” (Müfettiş Geliyor, 51).

Tebelleş adlı öyküde de vatandaşlar devlet dairelerindeki bu bozulmalardan haberdardır. “*Bilirsiniz, bizim devlet dairelerinden kolay iş çıkmaz.” (Tebelleş, 169). İşlerini yaptırmak için uzun süre beklemekte ve yine de sonuç alamamaktadırlar. “İlk dilekçemi kırk üç yıl önce vermiştim.” (Tebelleş, 169). Bunun üstüne yönetenin (bu öyküde makam sahibi olanın) kendini halktan üstün görmesi de eleştirilmiştir. “Müdürle müdür olmayanın farkı, yurttaşla arasına, birtakım başka kişilerin girmesidir; odacı filan gibi... Araya daha çok kişi girerse, o zaman genel müdür, bakan filan olur insan. Bütün büyüklük, yurttaşla doğrudan doğruya konuşmayıp, araya aracılardan girmesidir.” (Tebelleş, 174). Ayrıca “Bu aracılardan girmezse, yurttaş onlara saygı duymaz.” (Tebelleş, 175) veya “Yanına ne kadar zorlukla girilirse, duyulan saygı da o kadar artar. (Tebelleş, 176) sözleriyle de kamudaki makam düşkünlüğü, kamudaki yöneticiye olan saygının araya ne kadar çok aracı, başka memurlar girerse o kadar artacağına olan inanış da eleştirilmektedir.*

Verem Olmak Lazım adlı öyküde bürokrasideki aksaklıklar ve bunun vatandaşta yarattığı olumsuz sonuçlara da değinilmiştir. Ekonomik durumu sebebiyle kömür yardımı alması gereken vatandaşın birçok evrak tamamlaması beklenir, kömür almak için evde romatizmalı birinin olması lazımdır. Ancak tam raporu ve evrakları tamamlanmışken yeni “yasa” çıkar ve kural değişir, artık kömür almak için evde verem hastası birinin olması gerekmektedir. “*Eskiden romatizmalılara kömür veriyorduk ama şimdi romatizmalılara da kömür yetiemediğinden, onlara da veremiyoruz.(...) Şimdi yalnız veremlilere veriyoruz. (Verem Olmak Lazım, 50). Öyküde vatandaşın yoksulluğuna devlet dairelerindeki çarpık işleyiş de eklenince mağdur olması ve gerekli yardımı alamaması eleştirilmektedir.*

2.4. DÜŞÜNCE VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN OLMAMASI

Aziz Nesin’in yapıtlarında karşımıza çıkan bir diğer çatışma sebebi tüm bu aksaklıklar ve sorunları dile getirebilme anlamında bir düşünce ve ifade özgürlüğünün olmaması ve her türlü eleştiriyi imkânsız kılan yönetim anlayışıdır.

Nesin’in haksızlıklar ve toplumdaki sorunları dile getirmekten çekinmeyen cesur bir tavrı vardır. Baskıcı rejimler karşısındaki isyanını yapıtlarına yansıtılmaktan çekinmez. Düşünce ve ifade özgürlüğüne yönetenler tarafından getirilen sınırlamaları, yapıtlarına konu olan anlatı zamanının politik iklimini birebir yansıtacak şekilde sıklıkla işler ve bu da yapıtlarında yöneten-yönetilen çatışmasının başlıca sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkar. Aziz Nesin esas mücadelesinin, iktidardaki partinin adı ne olursa olsun, hangi dönemde yaşarsa yaşasın zorbalıkla, baskıcı rejimlere karşı olduğunu belirtir.

*Bir Pişmaniye İstidası*¹³ adlı öyküde 12 Eylül sonrası cezaevinde bulunan, ömür boyu hapis cezasını çaptırılmış bir mahkûmun verdiği pişmanlık dilekçesinde ifade ve vicdan özgürlüğüne getirilen her türlü kısıtlamaya riayet edeceğine, iktidarı hiç sorgulamayacağına dair sözler vererek aslında baskıcı rejimin eleştirisi yapılmıştır. Mahkûm, dilekçesinin tamamında iğneleme yaparak aslında hiç onaylamadığı yönetenleri ve yönetim şekillerini, devletin işleyişini övmüştür. Bugüne kadar söylediği, ama aslında hala doğru olduğuna inandığı şeylerin yanlış olduğunu dilekçesinde belirtmiştir. “*Ve bundan böyle insanın insanı sömürmesinin doğru olmadığı gibi sapık fikirleri asla müdafaa etmeyeceğim.*” (**Bir Pişmaniye İstidası, 62**). Dilekçede iyi vatandaş kavramını devlet büyüklerinin istediği şekilde her söyleneni kabul edip yapan olarak tanımlamıştır. “*Her iyi vatandaş gibi büyüklerimi sayar...*” (**Bir Pişmaniye İstidası, 65**). “*En büyüklerime yağcılık ve büyüklerime bağlılık vazifemdir.*” (**Bir Pişmaniye İstidası, 65**) diyerek iyi yaşam koşullarına sahip olmak için yaranma, yağcılık kavramlarının kullanımını eleştirmiştir. Toplumda düşünce özgürlüğünün bu kadar kısıtlanması yönetenin iktidarı koruma kaygısından kaynaklanmaktadır ve her türlü muhalif görüşün bastırılmaya çalışıldığının bir göstergesidir.

*Uygarlık Tarihinden Bir Sayfa*¹⁴ adlı öyküde ise ekonomik sıkıntıdan dolayı tepkisini göstermek isteyen halk, yönetenler tarafından evcilleştirilecek atlara benzetilmiş, atlara uslu durmaları için nasıl müdahale ediliyorsa onlara da aynı yöntem uygulanmak istenmiştir. “*Atın evcilleştirilmesi serüveni, halkın kıpırdanışlarını nasıl önleyeceğimizi bize öğretecektir.*” (**Uygarlık Tarihinden Bir Sayfa, 149**). Bu kontrol altına alma sürecinde ise başkaldıranlara ağır cezalar verilmiş, öbürlerinin yanında onur kırıcı olaylara maruz bırakılmıştır. Yönetenler, güçlü olanın gücünü korumak için başkaldıran güçsüzü ezme yolunu seçmişlerdir. “*Şimdi oldu, atın onurunu kırdık ve insanın onurunu kurtardık.*” (**Uygarlık Tarihinden Bir Sayfa, 153**).

2.5. YÖNETİLENİN EĞİTİMSİZLİĞİ VE DEMOKRASİ BİLİNCİNİN OLMAMASI

Nesin’in yapıtlarında sıkça işlenen yöneten-yönetilen çatışmalarının nedenlerinden bir diğerini de halkın eğitim seviyesinin düşük ve demokrasi bilincinden yoksun olması oluşturur. Büyük bir kitlenin göçle köylerden kentlere gelişi ve kentlerdeki bu hızlı nüfus artışı eğitim öğretim olanaklarını kısıtlı hale getirmiştir. Ayrıca kısa yoldan köşeyi dönmenin yollarını keşfeden halk okumanın ve eğitim görmenin

¹³ Nesin, A. (1989) *Nah Kalkınırız* İstanbul: Adam

¹⁴ Nesin, A. (2006), *Gerçeğin Masalı*, İstanbul: Nesin

para kazanmak için etkili bir yol olmadığını görmüştür. Hiçbir şey yapmayıp, iktidarda olanların lehine davranması geçinmek için yeterlidir. “Muhalefete ne kadar karşı çıkıp iktidarı desteklersen o kadar rahat edersin” anlayışı topluma hâkimdir. Ancak halk sırf çıkarlarını düşünerek kendine yönetici seçer, sonrasını, yöneticilerin ona nasıl bir gelecek ve ülke vaat ettiğini düşünme gibi bir çaba içinde değildir. Bu böyle sürdükçe de halk kendi hak ve özgürlüklerinden bihaber yaşamaya devam eder. Bu durum yönetenlerin de işine gelir çünkü düşünmeyen, sorgulamayan bir toplum yönetilmesi kolay toplumdur.

Bunun en açık örneği *Ömer Ağa'yı Seçmeyeceğiz* öyküsünde vardır. Halk yıllardır muhtar olan Ömer Ağa'dan memnun olmamasına rağmen yeni muhtar adayının demokrasi ve daha iyi bir yönetim vaadiyle yaptığı konuşmalardan pek bir şey anlamamaktadır. Halk demokrasi lafını duyunca heyecanlanır, konuşmayı dinlemekten zevk alır ama bu sözlerin gerçekten ne anlama geldiğini bilmez ve bunları radyodan devlet büyüklerince yapılan bir konuşma gibi dinler. “*Köyümüze demokrasiyi getireceğim!*’ diye ağzından ballar akararak nutuk çekiyor ki, vilayet yerinin partisi yanında hiç kalır, sanki radyodan dinlediğimiz bir nutuk...” (**Ömer Ağa'yı Seçmeyeceğiz, 70**).

*Hem Çal Hem Oyna*¹⁵ adlı öyküde demokrasinin bir gereği olan farklı görüş ve muhalefete olan tahammülsüzlük, karşıt görüşün yayılmasını önlemek için polisin her türlü yonteme başvurusu köyde seçimden önce yapılmak istenen bir toplantı üzerinden işlenmiştir. Köylü vatandaşlar seçim ve demokrasi kavramlarına tam olarak hâkim değillerdir, bedava yemek veren, bedava eşya dağıtan veya daha çok güldüren partiyi tutma taraftarıdır. “*Bu herif hepsünden basgın. Öteki partilerin hiçbiri bunun kadar güldüremiyo*”. (**Hem Çal Hem Oyna, 21**) “*Len İsmiyl, ben sana bu partiye gerek dimedim miydi? Şimcik bedavadan diğniyecekdik*” (**Hem Çal Hem Oyna,22**) Halkın diyaloglarıyla, kendi yerel söylemiyle anlatılan öyküde ayrıca halkın geçim sıkıntısı yüzünden eğlenceye olan ihtiyaç ve zafiyetini bilen partinin bunu kullanıp oy toplaması da eleştirilmiştir. “*Görüyorsunuz ya, bir sabotajla karşı karşıyayız. Plaklarımızın arasına oyun havaları karıştırmışlar. Böyle demokrasi olmaz!*”(**Hem Çal Hem Oyna, 24**).

Uygarlık Tarihinden Bir Sayfa adlı öyküde ise, halkın yönetenler tarafından nasıl küçümsendiğini, bilgisizliğinin ve saflığının nasıl kullanıldığı görülmektedir. Öyküde halk için “*Vur sırtına al hırkasını. Gık demez, hık demez, hak demez, hukuk demez bir halktı.*” (**Uygarlık Tarihinden Bir Sayfa, 145**) tanımı kullanılmıştır. Açıkça görülmektedir ki yöneten kesim halkın demokrasi, hukuk konularındaki cahilliğini kullanarak istediğini kolaylıkla yaptırmaktadır. Yönetilenin demokrasi bilincinin, hak ve özgürlüklerinin farkında olmayışı onu yönetenle karşı karşıya getiren sebeplerden biri olarak ele alınmıştır.

¹⁵ Nesin, A. (1982), *Kazan Töreni*, İstanbul: Nesin

3. SONUÇ

Türkiye’de mizah denince akla ilk gelen isimlerden biri olan Nesin, toplumdaki aksaklık ve çarpıklıkları mizahi bir dille okura sunmakta ve okurda değiştirme isteği uyandırmayı amaçlamaktadır. Bu aksaklıkların en temel nedenlerinden biri olarak da yöneten ile yönetilen arasındaki çatışmayı esas almıştır.

Bu çalışmada, Nesin’in öykülerinde yöneten ile yönetilen arasındaki anlaşmazlıkların nedenleri ve bunların doğurduğu sonuçlar irdelenmiştir. Nesin’e göre bu çatışmanın ana sebebi yönetenin kendi için var olması ve gücünü kötüye kullanmasıdır. Bu yüzden yönetilen yönetenine güvenmemektedir ve yönetilen kanun tanımaz, köşeyi dönme mantığını taşıyan, sadece kendi çıkarlarını gözetken kişilere dönüşmüştür. Üstelik buna bir de halkın eğitimsizliği ve demokrasiden yoksunluğu eklenince ses çıkarmayan, bastırılmış figürler ortaya çıkmıştır.

Nesin’in yapıtlarında bu figürlerle kurgulanan gerçeklikte, köyden kente göç etmenin yarattığı nüfus artışı ve işsizlik toplumda yoksulluk sorununu oluşturmuş ve halkta “zengin olma” rüyası belirginleşmiştir. Yasalardaki boşluklardan yararlanarak para kazanmak halkın işine gelmiş, “sahtecilik” bir mesleğe dönüşmüş ve böylelikle halk, yöneten ile karşı karşıya gelmiştir. Halk, kendi çıkarları doğrultusunda yönetici seçmeye çalışırken, maddiyatı ön plana çıkaran yönetenler, vazife ve sorumluluklarını yerine getirmemeye ve denetlenmedikçe çalışmadan, “yapmış olmak için iş yaparak” para kazanmaya başlamışlardır. Bu durum, yönetenin kendi çıkarlarınınca hizmet vermesine ve toplumda ikiliklere neden olmuş ve aksaklıklara yol açmıştır. Makam sahibi olanın daha çok kazanma ve halkın da işini yaptırma isteği iki tarafı ortak paydada birleştirerek rüşvet sorununu ortaya çıkarmıştır. Yöneten ve yönetilendeki bitmek bilmeyen zengin olma arzusu, “yalakalık” ve “partizanlık” olgularını da beraberinde getirmiştir

Devletin adaletsizliği, halkın kendi başının çaresine bakmasına ve yönetene güvenini kaybetmesine neden olmuştur. Kendince çözüm üretmek çaba harcamadan, kısa yoldan para kazanmak varken okumak, çalışmak ve alın teriyle kazanmak toplumda tercih edilmemeye başlamıştır. Böylelikle düşünmeyen, sorgulamayan, çıkarları için anlık yaşayıp ileriye göremeyen ve bu yüzden yönetilmesi ve yönlendirilmesi oldukça kolay bir yönetilen grubu oluşmuş ve yönetenler de istediklerini kolaylıkla yaptırabilme gücüne kavuşmuştur. Bu yüzden iktidarlar karşıt görüşleri susturmuş ve cezalandırmıştır.

Nesin, öykülerinde yaşadığı dönemi aktarmış olsa da okurun karşısına çıkan çatışma ve sorunlar evrensel bir boyut kazanmış, sonraki nesiller için de güncelliğini korumuştur. Düzeni eleştirmek isteyenlere bir öncü olan Nesin, sorunların sadece şiddetle değil daha barışçıl bir yol olan yazın ve mizah ile de çözülebileceğini göstermiştir.

Bu tezden yola çıkarak Nesin'in yapıtlarını yazdığı dönemlere ayırarak incelemek de mümkündür çünkü her dönemde olaylar ve gündem değişebilir, toplumda yeni sorunlar ortaya çıktıkça öykülerinin konuları da farklılık gösterebilir. Ayrıca, yaşadığı döneme kalemiyle ışık tutan Nesin'in öykü dışındaki yapıtlarında mizahı sorunları aktarılmada nasıl kullandığı da incelenebilir.

4. KAYNAKÇA

- Nesin, Aziz. Kazan Töreni. İstanbul: Adam Yayınevi, 1997
- Nesin, Aziz. Memurlar Memurlar. İstanbul: Nesin Yayınevi, 2006
- Nesin, Aziz. Fil Hamdi. İstanbul: Adam Yayınevi, 1982
- Nesin, Aziz. Şehirden İndim Köye. İstanbul: Nesin Yayınevi, 2006
- Nesin, Aziz. Gerçeğin Masalı. İstanbul: Nesin Yayınevi, 2006

- Nesin, Aziz. Nah Kalkınırız. İstanbul: Adam Yayınevi, 1989
- Nesin, Aziz. Kazan Töreni. İstanbul: Adam Yayınevi, 1982
- Nesin, Aziz. Bay Düdük. İstanbul: Adam Yayınevi, 1989
- Ceyhun, Demirtaş. Asılacak Adam Aziz Nesin. İstanbul: AD Yayıncılık, 1995
- Yağcı, Ömer. Aziz Nesin Aydınlığı. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1999
- Nesin, Aziz. Sanat Yazıları. İstanbul: Nesin Yayınları, 2011
- Küçükcalay, A.Mesud – Özmen, Müjdat. Aziz Nesin ve Nikolay Gogol'da Bürokratik Devlet Mekanizması: Kamu Tercih Teorisi Bağlamında Çarlık Rusya'sı ve Türkiye Karşılaştırması,Eskişehir Osmangazi İİBF Dergisi, Nisan 2010